

Fekete Kristóf:

Megélni az olvasást

Weiss János: *Lukács György és tanítványai.*

*Forradalom – apológia – kritika – üldözés*¹

És megint Lukácsról gondolkodunk.

Legalábbis megint Lukácson keresztül, Lukácsból próbáljuk megérteni filozófiánk világháború utáni történetét. Esetünkben ennek persze empirikus okai vannak, hiszen a Budapesti Iskola és annak története nem elemezhető anélkül, hogy fél szemmel ne sandítanánk Lukácsra és műveire. Már itt megjegyzendő, hogy ne tévesszen meg minket a cím: Weiss nem írta meg sem a Budapesti Iskola, sem úgy egyáltalában a Lukács-tanítványok rég várt történetét, nem is ez volt a célja. Az Áron Kiadó gondozásában megjelent *Lukács György és tanítványai* című kötet inkább egy montázs, szerzője szavaival élve: mozaik. A könyv tanulmányokból és recenziókból áll, melyeknek kisebb része Lukácsról, nagyobb része pedig fontosabb tanítványairól szól. Ezekhez csatlakozik a harmadik, legrövidebb tematikus blokk, amelybe Weiss három olyan szövegét választotta, melyek a magyar filozófiai élet fontos szereplői elleni támadásokat tematizálják.

Bár manapság nyilvánvaló, hogy a töredékesség csak látszólag ellentétes az átfogó narratíva felvázolásával, ám utóbbi már csak azért is el kell, hogy maradjon, mert a kötet nem egyszerűen végállapotában, hanem születésében is töredékes. A kötetben szereplő szövegek – pár át, be és felvezető textuson kívül – nem ide, nem most íródtak és nem is most jelentek meg először. Ebből következik, hogy az adott tanulmányok, az egyes elemzések mindig konkrét kötetek, filozófiai problémák és gondolatmenetek rekonstrukciójára, értő elemzésére és kritikájára szorítkoznak. Így látszólag nem is találhatunk olyan átfogó narratívát, mely elrendezi az egyes elemzéseket, helyette újabb és újabb részproblémák analízisébe botlunk, melyek viszont valahol mindig egymásba fonódnak, kiegészítik egymást.

¹ Weiss János: *Lukács György és tanítványai. Forradalom – apológia – kritika – üldözés.* Budapest, Áron Kiadó, 2018. Innentől a könyv oldalszámaira egyéb megjelölés nélkül, zárójelben hivatkozom.

sítik, megvilágítják egymást, és persze vitatkoznak, állandóan vitatkoznak. Ennek a töredékességnek és nehézkes egységbe-szerveződésnek a következménye, hogy Weiss az előszóban jónak lát kiemelni három központi motívumot – az életrajziséget, a kultúraelméletet, és az elemzett kor társadalmi-történeti, politikai állapotát –, melyek át- és átjárják a tanulmányokat, és amelyekkel szerzője csak azért is meg akarja teremteni a kötet tematikus egységét (9). A közös motívumok megléte persze magától értetődő, hiszen a szövegek egy mindössze tíz éves intervallumban, 2008 és 2018 között születtek, ráadásul legtöbbjük inkább a 2010-es évek derekán és azután. Fontos megjegyezni, hogy az említett három motívum egy pillanatra sem válik el egymástól, mindegyik újra és újra összefonódik, egymásból következik és egymást alakítja, ennek pedig komoly jelentősége lesz a későbbiekben.

Közelebről nézve, kötetünk első fejezete 3 olyan szövegből áll, melyek konkrétan Lukácssal foglalkoznak. Először az életrajziség szerepével és efelől az *Utam Marxhoz* elemzésével, majd a forradalmi elmélettel és szerepvállalással, a kettő dialektikájával, végül pedig a szocialista realizmus és az egyáltalában vett szocialista kultúra lukácsi megközelítésével találkozhatunk. Kiemelendőnek elsősorban a leghosszabb, középső „*Forradalom, forradalom...*” című írást tartom, mely a Tanácsköztársaságban való szerepvállalástól egészen Eörsi *Interjúj*áig járja be a filozófus forradalmi gyakorlatát és elméletét, néhol szúrósabb szemmel, néhol engedékenyebben. A legizgalmasabbnak – ahogy sokszor a kötetben egyébként is – nem is annyira a konkrét filozófiai analízist tartom (ezek szigorú rekapitulációjára itt egyébként sincs sem tér, sem idő), hanem inkább azt a megközelítést, azt a módszert, mellyel Weiss elemez. Ugyanis szerzőnk a vizsgált filozófusok elméletét mindig a praxis kontextusában, így aztán mindig a társadalmi-történeti, politikai meghatározottságok sűrűjében próbálja kibontani. Ez persze magától értetődő és minden komolyabban vehető és nagyobb lélegzetű Lukács-olvasatra igaz, de annyiban specifikus, hogy nem egyszerűen körítésként tekint ezekre a történelmi meghatározottságokra, hanem a gondolatok kiforrásában és éppen-úgy megírtságában konstitutív szerepet szán nekik. Ebből aztán az is következik, hogy nem egyszerűen utal arra, hogy a Rákosi-érában és a Lenin Intézet korában járunk stb., hanem hosszan idéz olyan beszédekből, újságcikkekből vagy akár zárt pártértekezletekről, melyek sokkal differenciáltabban mutathatják meg, hogy mi is történt itt pontosan. Érzékletesen és mindig szigorúan egyes beszédekre, felszólásokra, írásbeli dokumentumokra építve lehet pontosan megmutatni, hogyan is viszonyult a filozófia kérdéséhez az a politikai közeg, melyben a magyar filozófiatörténet tán

legkomolyabb alakja az esztétika teljes történetét Sztálin nyelvtudományi cikkével „látja” megoldottnak és befejezettnek.² Mindez nem csak a most elemzett tanulmányra igaz, hanem jellemző az egész kötetre és annak kétségkívül erős pozitívuma, még akkor is, ha ezért Weiss gyakorta szóhoz sem jut idézett szövegei közt.³ A kötet ennyiből is mozaik, egy kor kirakós rekonstrukciója.

A „*Forradalom, forradalom...*” központi gondolata, úgy vélem, nem más, mint az ún. dogmatizmuskritika és annak távolabbra mutató elemzése. Mint ismeretes, az '56-os kormányban való szerepvállalás előtt Lukácsnak kétszer kellett magát igazán megméretetnie a nyilvánosság előtt. Előbb a hírhedt „Rudas-vita” kapcsán, majd a Petőfi-kör filozófusvitáján. Weiss mindkettőnek, de főleg utóbbinak komoly szerepet szán az egész kötetben, ugyanis épp az itteni Lukács-álláspontot tartja annak a csírának, melyből a Budapesti Iskola és annak – tág értelemben vett – módszere kinőhetett. Weiss szerint „a marxizmus reneszánszának legmélyebb rétege [...] egy új szövegolvasási kultúra kialakítása” volt, majd hozzáteszi, hogy „Lukács is az immanens szövegolvasás gyakorlásának és tanításának jelentőségét hangsúlyozza” (38). Erről van itt szó. Weiss álláspontja szerint az ún. dogmatizmus legfőbb jellemzője a filozófusok immanens bírálatának, a szövegközi⁴ olvasásnak a tilalma volt, ez pedig azért igazán lényeges, mert az a professzionális és kritikus modern filozófiai kultúra, melyet *rendszerszinten* valóban a Lukács-tanítványok honosítottak meg nálunk, éppen ezen az olvasási módon nyugszik. *Close reading*, hivatkozott idézetek, e citátumok kritikája függetlenül az idézett személyétől, és főleg a kritizált szöveg felmutatása, úgymond őszinte kezelése és nem csak a távolból rámutogatás és elítélés – egyébként néhol Lukácsra is jellemző – dogmatikus eszköze. Érdekes látni a folyamatot, melyben egy szövegolvasási mód melletti állásfoglalás a megélt gondolkodás részévé válik, az elméletből felszólalás, a teóriából praxis lesz.

Röviden érdemes még kitérni a *Küzdelem a szocialista realizmussal* című tanulmányra is, ugyanis az első „hármastól” ez az, melyben Weiss igazán a kultúraelmélet felé fordítja figyelmét. Sőt, Lukács ambivalens viszonyát a szocreálhoz

² Ld. Lukács György: *Adalékok az esztétika történetéhez*. Budapest, Akadémiai, 1953. Bár azt továbbra is nagyon nehéz megmondani Lukács kapcsán, hogy mikor mit is gondolt Sztálinról, erről tanulmányaiban Weiss is többször elgondolkodik.

³ Ezt a jellegzetességet Perecz László is kiemelendőnek tartja a kötetről írott kritikájában. Lásd: Perecz László: „A kanonizálástól a kriminalizálásig”. *Jelenkor*. 2018/11. 1372.

⁴ Lásd: Perecz: uo.

éppen mint a hipotetikus „szocialista kultúrához” való viszony következményét értelmezi. Ennek következtében a tanulmány, miközben bemutatja Lukács útját a szocialista realizmus támogatásától annak vonakodó kritikájáig, egy mondatról és annak következményeiről elmélkedik – arról, Lukács miért gondolja úgy, hogy „a szocializmus igazi programja a kultúra föllendülése” (52). Való igaz, a fiatal és a kései Lukács eszkatológiájának is lényegi mozzanata, hogy, ami itt akár szocializmus, akár más néven el fog jönni, tulajdonképpen egy a művészeti és kulturális dekadenciát megállító fordulat lesz. Weiss tudja, Lukács gondolkodásának alapja, hogy az ember és ember közti autentikus, lényegi viszony egyedül egy olyan valódi társadalmi közösségben lehetséges, melynek összetartó ereje nem más, mint a nagybetűs Kultúra.⁵

Nem véletlen, hogy a Lukács-fejezettel viszonylag terjedelmesen foglalkoztam, hiszen az itt felfedezett uralkodó motívumok – így a „megélt gondolkodás”, tehát a filozófus közéleti-politikai szerepvállalása; a kritikai és szövegközi olvasás gyakorlata; és végül a kultúrához való viszony – már ki is adják azt a perspektívát, ahonnan Weiss megközelíti a tanítványokat. Mindez arra is rámutat, hogy szerzőnk kifejezetten Lukács felől értelmezi őket, hiszen még az eltéréseket és magát a szembefordulást is az ő módszerének egyfajta (persze nem determináló) következményeként tartja számon. Mindebben ott rejlik az iskolateremtés örök paradoxona, miszerint ha a Mester igazán komoly kritikus gondolkodásra tanítja neveltjeit, bizony elkerülhetetlen, hogy azok rögtön homlokegyenest mást kezdjenek el gondolni, mint amit ő. Esetünkben a szövegközi olvasás gyakorlata az, melynek meg kellene nyitnia az utat a marxizmus reneszánsza felé, mégis éppen Marx és Lukács szövegeinek destrukciójához és Iskola eredeti kiindulópontjának elvetéséhez vezet.

Ezután a kötet leghosszabb fejezete az Iskola tagjaival, elsősorban Heller Ágnessel, Vajda Mihállyal és Márkus Györggyel foglalkozik, de jut egy tanulmány Fehér Ferencnek és az „óvoda” egyik (talán Radnóti Sándor mellett) legfonto-

⁵ Megjegyzésre érdemes, hogy bár itt Weiss nem valódi esztétikai-művészetfilozófiai nézőpontot vesz fel, utóbbi is termékeny talaj lehetne. Fontos kérdés, hogy a kései Lukács realizmuselméletből hogyan *nem* és miért *nem* következhet a szocialista realizmus, hogyan lavírozik Lukács a „kritikai realizmus” vékony vonalán, egyszerre támaszkodva az avantgárdot és a szintén művészetellenesnek kikiáltott dogmatikus szocialista realizmust. Lásd pl. Lukács: *A kritikai realizmus jelentősége ma*. Ford. Révai Gábor, Eörsi István. Budapest, Szépirodalmi, 1985., avagy Lukács: „Elbeszélés vagy leírás?” *Híd*. 1954/9. 423–428.

sabb tagjának, Kis Jánosnak is.⁶ A rövid Fehér-tanulmányt Heller Ágnes „születésnap csokra” követi, mely lényegében egy átfogó és igen magas színvonalú írás a filozófus egész életművéről, gondolkodásáról és életéről is. Weiss előbbieket – a már többször említett „megélt gondolkodás” fontossága miatt – folyton kölcsönhatásukban vizsgálja, így jutva el Heller korai dogmatizmus-kritikájától valamint a marxizmus reneszánszától egészen a marxizmus rendszerének, majd alapvető *módszerének* kritikájáig – miközben olvashatunk a filozófuspererről, majd az azt követő emigrációról is. Weiss központi kérdésnek tekinti az egész Iskola kapcsán azt a pillanatot, mikor Marx és Lukács konkrét kijelentéseinek elvetése után, magának a metódusnak az elhagyása is megtörténik, és ezáltal az egykori marxista filozófusok hirtelen arra kényszerülnek, hogy már érett gondolkodóként teljesen új nyelvet keressenek a társadalom és az ember filozófiai megragadásához.

Azt, hogy hol teremthető meg itt a folytonosság, Hellernél éppen annyira fontosnak tartja, mint a következő tanulmányokban Vajda Mihály kapcsán, kinek elsősorban életműve kései, vagy legalábbis későbbi részével foglalkozik. Tehát a dialogicitáson és az átélt, egzisztenciális gondolkodáson merengő, a hermeneutikus létmegértés kérdései és problémái felé haladó, a marxizmustól és mindenféle „pozitivizmustól” egyre inkább elhidegülő kései Vajda kerül terítékre. A filozófus az utóbbi években elsősorban életrajzairól, a marxizmustól és az Iskolától való elidegenedéséről írottakról és mondottakról ismert, így természetesen itt megint csak központi helyet foglal el személyes élet és filozófia kapcsolata. Ez talán akkor a legérdekesebb, mikor Weiss történetinek és személyesnek összefonódását vizsgálja a Vajda-életműben, ennek is kiemelkedő része, amikor hosszasan elemzi, hogyan is látta Vajda beszélgetésnek és társadalomnak a kapcsolatát a rendszerváltozás kontextusában. Úgy gondolom, itt válik igazán kitapinthatóvá, hogy a korai marxista és a kései hermeneutikai életút hol és miként tud találkozni; hogyan tud a társadalom valamint a beszélgetésen ke-

⁶ Érdemes megjegyezni, hogy Weiss oldalakat szán azon Lukács-tanítványok kultúraelméletének is, akik végül belesimultak a létező szocializmus rendszerébe. Itt elsősorban Király Istvánról és Hermann Istvánról van szó. Bár az ő munkásságuk nem mérhető a kritikai hagyományhoz köthető tanítványokéhoz, úgy vélem, Weiss mégis rámutat, hogy hatásuk és gondolkodásuk megértése szükséges, ha rá szeretnénk látni a teljes képre. Talán ez lehet az oka annak is, hogy a Magvető tavaly kiadta Király István frissen megtalált naplóját, melyre Weiss is többször hivatkozik. Lásd: Király István: *Napló. 1956–1989*. Budapest, Magvető, 2018.

resztüli megértés és önmegértés kérdése egy új szintézist alkotni Vajda gondolkodásában.

Ezután – talán a kötet legjobb tanulmányában – Márkus György életútja kerül terítékre, egy átfogónak mondható előadás során. A *Megőrizni és meghaladni* a neopozitivista kutatásoktól halad a kultúraelmélet és végül a „metafizika utáni kor” kérdéséig, a visszatérő motívumok ismét hasonlóak, mint korábban. Itt is központi jelentősége lesz annak, ahogyan Márkus – például Wittgenstein meghonosításán keresztül – lényegében egyre inkább az új szövegolvasási kultúra elsajátítására és felmutatására törekszik, ahogy annak is, hogy a kultúraelmélet felé fordulás miként befolyásolja a filozófus marxizmushoz való viszonyát. Utóbbinál a központi gondolat a termelési paradigma és egyáltalán mindenfajta marxista „redukcionizmus” elutasítása, ez pedig összefüggésben áll a Weiss-féle Márkus-olvasat tán legfontosabb pontjával: a marxizmust mint legelső sorban antropológiát olvasó filozófus képével.

Úgy vélem, Weiss kötete elsősorban azt sugallja, hogy a legfontosabb tanítványokat a baráti kapcsolaton és a közösségen túl lényegében *közös útjuk* köti össze, egy meghatározott ösvény, amit ki így, ki pedig úgy élt meg, de amelynek fő állomásai közösek voltak. Eljutni a marxizmustól és annak reneszánszáától egy kritikai szövegolvasási módszer és egy kritikai kultúraelmélet segédletével a marxizmus alapvető kritikájáig és elvetéséig, majd megérkezni egy tulajdonképpeni antropológiáig és egyfajta egzisztenciális filozófiáig. Ami szintén közös, hogy a „megélt gondolkodás” kérdése mindenkinél fontos szerepet kap, az egyes határozatok, a megjelenés lehetősége és lehetetlensége, a per és az emigráció mind meghatározódnak az elmélet által és visszahatnak arra. Ha valami, hát ez a modell mindenképpen Lukács öröksége. Weiss ezzel – akarattal vagy akaratlanul – egyfelől felkínál egy átfogó olvasatot a Budapesti Iskoláról, másfelől pedig rámutat arra, hogy az ábrázolt út már-már szükségszerűként értelmezhető. Weiss lényegi, de implicit következtetésének épp azt tartom, hogy amennyiben egy a történelem sűrűjében élő filozófusközösség a kultúra problémáján kezd el merengeni, szükségszerűen szembe találja magát egyfelől a szövegolvasás, az értelmezés mikéntjének kérdésével, másfelől pedig saját gondolkodásának gyakorlattá alakításával, vagy legalábbis ennek szükségével. Mindez pedig kötelező érvénnyel vezet el addig a kritikáig, amit Weiss „filozófiai másként gondolkodásnak” nevez (9), és amely arra kényszeríti a filozófust, hogy minden redukcionizmussal szembekerülve, az elmélet, sőt egyáltalában a gondolkodás és az ember játékos, kreatív és szabad felfogása mellett köteleződ-

jön el. Nos, ezt az esetek nagy hányadában (és főképp mifelénk), valóban elutasítással, és akár üldözéssel is fogadhatja a széles közvélemény vagy rosszabb (?) esetben a hatalom. Mindemellert azt is érdemes megjegyezni, hogy Weiss, miközben Lukács felől olvassa az Iskolát, a tanítványok értelmezésén keresztül a Mestert is folyamatosan új megvilágításba helyezi. Ugyanis – valóban – mi más lehetne Lukács életművének egyik legátfogóbb meghatározása, mint a megélt gondolkodásnak, a történelemnek és a kultúra kérdésének végeláthatatlan összefonódása, ellentétbe kerülése, feloldhatatlansága és minden ebből származó következménye. Ha észreveszi Weiss, ha sem, amennyire nem tud Lukács nélkül gondolni a tanítványokra, annyira nem tud Lukácsra sem gondolni a tanítványok nélkül. Utóbbi persze megint csak természetes, hiszen a jó pedagógus éppen az, aki magát – akár öntudatlanul – úgy tudja „objektíválni” tanítványaiiban, hogy azok előbbi be nem fejezett gondolatait, vagy akár meg nem tett fordulatait is megvalósítsák. Ha ez túlzásnak is hat: be tudják fejezni saját egzisztenciáját, vagy legalábbis kerekíteni tudnak rajta. Ez is ott mozog Weiss szövegeiben.

Mint korábban említettem, a kötet utolsó fejezete az „üldöztetések” címre hallgat és – nem egészen váratlanul – aktuálpolitikai színezettel ruházza fel a korábbiakat. Nem véletlen, hogy az utolsó blokk első két tanulmánya a létező szocializmus filozófusok elleni támadásairól szól, míg az utolsó szöveg egy 2017-es tüntetésen elmondott beszéd. Percz László kritikájában rögtön ezzel a politikai felütéssel kezd el foglalkozni, úgy gondolja, hogy „a kötet cím [...] közvetlen politikai állásfoglalásnak tűnik. Aki ma arra vállalkozik, hogy ezzel a címmel tegyen közzé könyvet, az nyilvánvalóan parazsat gyűjt a fejére”,⁷ és ebben van is igazság. Bár a konkrét és kimondott reálpolitika lényegében fél oldalra szorítkozik a kötet legvégén,⁸ ez a felhang vagy mellékíz a szövegek mindegyikében jelen van. Sőt Weiss már az első előadásában beszél a rendszer-változás utáni filozófiai fellendülésről, majd hozzát teszi, „ma újra minden más-képp van: Lukács a filozófus megszemélyesítőjeként, a szellemi szabadság őrzőjeként változó erősségű politikai támadásoknak van kitéve” (21). Ezzel a

⁷ Percz: im. 1369.

⁸ Itt viszont filozófiai kötethez képest igen szókimondó a szerző. „És ez a Lukács jelenti ma az igazi veszélyt és kihívást az »illiberális demokrácia« képviselői számára is. [...] Ne legyen kritika, ne legyen másként gondolkodás, egyáltalán gondolkodás se legyen. Itt tartunk, pontosabban: itt tart az illiberális demokrácia.” (266)

koncepcióval, és az általam túlzónak vélt analógiával viszont szeretnék egy kicsit vitatkozni.

Az utolsó fejezet egyik központi kijelentése, hogy a létező szocializmus rendszereiben a filozófia központi szerepet játszott. Mivel ezek a rezsimek egy filozófiai rendszer örökösének tekintették magukat, sőt a korai időkben a pártfőtitkárokat is egyfajta filozófuskirályként próbálták eladni – akárki is írta Sztálin eget rengetően izgalmas műveit –, így a filozófia fontos, de rettentően átkos szerephez jutott. Ennek következménye, ahogyan Weiss fogalmaz, hogy „a szocializmus történetének egyik fontos vonulata a filozófia szabadságharca” volt (249). Egyetérthetünk, a kötet és egyáltalán az Iskola története is ezt bizonyítja. Nos, ez az a hangulat, amelyet Weiss feléledni lát, de aminek, úgy vélem, mára kevés nyoma van. E sorok diákszerzője számára például a 70-es évekbeli emigrációba kényszerítés és a filozófiaoktatás – nem tisztán spórolási szándékból és közömbösségből történő – állami megszüntetése egészen abszurdnak tűnik. A társadalmi és politikai közöny sokkal uralkodóbbnak látszik a szabad és kritikus filozófiai gondolkodás kérdésében, mint a nyílt ellenségesség. Az persze történeti tény, hogy 2010 után több támadás is indult a kötetben tárgyalt filozófusok és egyáltalán az említett filozófiai hagyomány ellen (a 2011-es pertől kezdve a Lukács-szobor eltávolításáig és rengeteg gyanús cikkhadjáratig), de azért azt ne felejtjük el, hogy itt nem annyira a nagybetűs Filozófus, mint egyszerűen a „Kommunista” és a „Liberális” volt az ellenség. Ennek következtében, bár adja magát az analógia az 1973-as és a 2011-es per között (már csak azért is, mert tragikomikus módon legfőbb elszenvedői ugyanazok a személyek voltak), mégis észre kell vennünk, hogy előbbi és utóbbi másban gyökeredzik. Mindez nem jelenti azt, hogy a társadalomban ne lenne egy állandó, ellenséges hangulat a filozófus, vagy egyáltalában az értelmiségi iránt, de ne feledjük – ahogyan erről éppen Heller Ágnestól lehet jókat olvasni – a filozófus és a kritikus gondolkodó majd mindig idegennek és bizonyos értelemben ellenségnek számított saját társadalmában, így ennek nem egy rezsím ilyen-olyan berendezkedése az oka, vagy legalábbis távolról sem csak az.

Mindenképp érdemes még megjegyezni, hogy az egész kötet szigorú, tudományos hangulatát át- és átjárja egy nagyon személyes, már-már intim hangnem is. Ahogy Percz fogalmaz, Weiss „beletitkolja saját történetét”⁹ a kötetbe. Ennek *par excellence* megjelenése elsősorban az utolsó szöveg, melyben Lukács-

⁹ Percz: i. m. 1371.

hoz vezető útját tárgyalja a szerző, de mindvégig – hol lábjegyzetekben, hol a főszövegben – találhatunk reflexiókat és megjegyzéseket arról, hogy az elemző hol és mikor találkozott Lukács és a tanítványok szövegeivel, majd utóbbiakkal magukkal is. Mindez számomra azért különlegesen izgalmas, mert itt válik igazán érezhetővé, hogy Weiss is ennek a furcsa családnak oldalági tagja, így számára e tájék valami közelit, valami igazán lényegbevágót, sőt a régi emlékek okán, történelmit jelent. Igazán különleges ezt a megközelítést olvasnia annak a recenzenek, aki a rendszerváltozás után 6 évvel született, így perspektívája is egészen más.

Végül kijelenthető, hogy szerzője szerint a kötet tulajdonképpeni célja egyetlen központi tézis megerősítése és e tézis kétségbevonhatatlanságának bizonyítása lenne. Weiss úgy gondolja, „Lukács György hazatérése, majd budapesti tudományos és oktatói tevékenysége döntő hatást gyakorolt a II. világháború utáni magyar kultúrára. [...] És ebben a hatásban nemcsak a művek és a projektek játszottak fontos szerepet, hanem egy szűkebb és tágabb tanítványi kör kialakulása és működése is” (7). Ezzel aztán olyasmit állít, amit az sem tud megcáfolni, aki nagyon szeretné. Lukács politikai szerepvállalásáról, korai és kései filozófiájáról, mindezek viszonyáról, átfedéseiről, változásairól és nem utolsósorban a filozófus elméleteinek tarthatóságáról, egyes részproblémáinak helyénvalóságáról és főleg ezek aktualitásának vagy elavultságának kérdéseiről vitáznunk lehet és kell végeláthatatlanul. Ezzel szemben arról disputálni, hogy Lukács hazatérte és ekkori tevékenysége meghatározó volt-e az ország filozófiai és általában kulturális életére nézvést, teljesen felesleges, vitán felül áll. Ami egyedül kérdéses lehet ezzel kapcsolatban, az mindössze az, hogy milyen értékítéllettel viszonyulunk ehhez. Weiss válasza a kérdésre – és ez a válasz már egy nehezebben bizonyítható tézis –, hogy Lukács hazatérte egyértelműen pozitív, termékeny hatással volt filozófiai kultúránkra és nemcsak egyszerűen azért, mert *lett* sok filozófia és ezek a filozófiák minőséginek voltak nevezhetők, hanem azért is, mert Lukács műveiből és pedagógiájából indulhatott ki az a bizonyos „másként gondolkodás”. Tehát Weiss – távol maradva az apológiától – kijelenti, hogy a kor kritikai filozófiája egyfajta Lukács-hatásnak tekinthető, és nem csak azért, mert mindezt jórészt tanítványai hozták létre és kezdetben az általa kijelölt utakon is haladtak (vagy legalábbis azok közelében, a bozótosban) – az ok inkább az „örökség” mélyén keresendő.

Összességében izgalmas kötetet vehet kezébe az olvasó, amely megközelítési módjával újból és újból távolabbra mutat, mint ahogy az elsőre látszik. A könyv-

vet elsősorban a végtelen számú és hosszúságú idézet szervezi, hol olvasmányos-sá, hol viszont éppen nehezen olvashatóvá és töredékessé téve azt. Bár számomra többször hiányzott a tisztán kirajzolódó, a szövegeket és azok egymásutánját szervező tézis, ámde az analízisek magas színvonala és az a széles perspektíva, melyben Weiss dolgozik mégis gondolkodásra sarkall bennünket, és ezáltal a tanulmányok kötetért kiáltanak. A kérdés egyedül az marad, hogy mi a volta-képpeni relevanciája egy ilyen patchwork-könyv megjelentetésének. Weiss válasza a kérdésre egyértelműnek tűnik, és ez a tudományos igényről lemondani nem hajlandó közéleti állásfoglalás. Ennek bár okait és céljait tökéletesen értem, sőt támogatandónak tartom, mégis az a zavarba ejtő helyzet áll elő, hogy miközben remek filozófiai dolgozatokat kapunk a kezünkbe, e szövegek valame-lyest nehézkesen formálódnak koherens egésszé.

Így ezt a bizonyos egészet már nekünk kell megteremtenünk, azzal, hogy teljesítjük, amit Weiss és olvasata szerint mind Lukács, mind tanítványai kérnek tőlünk: kreatívan, kritikusan, a szövegekben elmerülve és azokat ütköztetve kell gondolkodnunk. Nos, ehhez soha ne legyünk lusták, mert megéri.